

BACHELOROPPGAVE

Seksualundervisning på zambiske skoler

av

701 Henrikke Kormeseth-Rødal

Sexual education in schools in Zambia

Global Knowledge

GK302

Mai 2015

**Avtale om elektronisk publisering i Høgskulen i Sogn og Fjordane sitt
institusjonelle arkiv (Brage)**

Jeg gir med dette Høgskulen i Sogn og Fjordane tillatelse til å publisere oppgaven (Skriv inn tittel) i Brage hvis karakteren A eller B er oppnådd.

Jeg garanterer at jeg er opphavsperson til oppgaven, sammen med eventuelle medforfattere.

Opphavsrettslig beskyttet materiale er brukt med skriftlig tillatelse.

Jeg garanterer at oppgaven ikke inneholder materiale som kan stride mot gjeldende norsk rett.

Ved gruppeinnlevering må alle i gruppa samtykke i avtalen.

701 Henrikke Kormeseth-Rødal

JA NEI

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven er skrevet etter et 13 ukers praksisopphold i Livingstone i Zambia. I praksisperioden har jeg vært i undervisningspraksis på to forskjellige skoler, Hermann Gmeiner Primary School ved SOS Children Village og Mukuni Secondary School. I min oppgave har jeg valgt å se nærmere på seksualundervisningen ungdommer får i Zambia. Derfor er min problemstilling:

Hvordan beskriver tre lærere og en elevgruppe sine synspunkter på seksualundervisningen i zambiske skoler og hvilke utfordringer trekker de fram?

Jeg har i hovedsak brukt kvalitativ metode, med små innslag av kvantitativ. Her har semistrukturerte intervju med tre lærere vært hovedforskningsmetoden min, for å finne svar på problemstillingen. Dette har jeg kombinert med en utgreiing av pensumbøker, samt gruppeintervju og spørreundersøkelse i 10.-12.klasse ved Mukuni Secondary School. Gjennom forskningsmetode har jeg lært at det zambiske verdensbildet kan påvirke lærere og elevers normer, verdier og referanserammer. Disse verdiene i sammenheng med kjønnsrollene og kollektivismen, som tradisjonelt sett står sterkt i Zambia, er faktorer som jeg mener kan ha påvirket seksualundervisningen ungdommer får i Zambia. Zambia kan ses på som et land som er inne i en moderniseringsperiode, med en liten økonomisk vekst. Moderniseringen fører til at Zambia trolig befinner seg i en mellomfase mellom det tradisjonelle til et mer moderne samfunn. Gjennom min tolkning er dette med på å skape store utfordringer for å kunne gi elevene den kunnskapen de trenger og har rett på i forhold til seksualitet.

Sammendrag på engelsk

This bachelor thesis is written during a 13 weeks practical placement in Livingstone in Zambia. I have been to two different schools, Hermann Gmeiner Primary School at SOS Children Village and Mukuni Secondary School. I have chosen to look into the sexual education pupils receive in Zambia. My question is therefor:

How do three teachers and a group of pupils describe their point of view on the sexual education in Zambian schools and which challenges do they present?

I have chosen a qualitative research method, with small touches of quantitative. For my interview I have chosen a semi structured format with three teachers to answer my question. This has been combined with analysis of text books, together with a pupil's survey and a group interview in Grade 10 – 12 at Mukuni Secondary School. Through research I have learned that the worldview can affect what values, norms and references a Zambian teacher or pupil acknowledge. Together with worldview, I found that Zambian traditions as gender roles and collectivism could be values that could influence the sexual education in schools in Zambia. Furthermore I have interpreted Zambia as a country in modernization because they lately have undergone a slight economic growth. This could explain why we can to some extent say that Zambia in not just a traditional country anymore. I understand this as one of the challenges the teacher in Zambian schools are face with today in relations to knowledge around sexuality.

Liste over forkortelser

AIDS – Acquired Immune Deficiency Syndrome

DHS – Demographic and Health Survey

HIV – Human Immunodeficiency Virus

SOS – SOS Children Village og/eller Hermann Gmeiner Primary School

STD – Sexually transmitted

STI – Sexually transmitted infections

UNAIDS – The Joint United Nations Programme on HIV and AIDS

UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development

UNDP – United National Development Programme

UNESCO – The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	1
2. Teori	2
2.1. Verdensbilde og kultur.....	2
2.2. Tradisjonelt samfunn.....	3
2.3. Seksualitet i zambiske ritualer.....	4
2.4. Rammeplanen for undervisning ved zambiske skoler.....	5
2.5. Undertrykkelsespedagogikk.....	6
2.6. Seksualitet i endring.....	6
2.7. Seksualitet og reproduksjon i lærebøkene ved skolen.....	7
3. Metode.....	9
3.1. Kvalitativ forskningsmetode.....	9
3.1.1. Intervju.....	9
3.1.2. Gruppesamtale.....	10
3.2. Kvantitativ forskningsmetode.....	10
3.2.1. Spørreundersøkelse.....	10
3.3. Relabilitet og validitet.....	10
3.4. Informanter.....	11
3.5. Feilkilder.....	11
3.5.1. Feilkilder i kvalitativ metode.....	12
3.5.2. Feilkilder i kvantitativ metode.....	13
4. Empiri.....	14
4.1. Intervju.....	14
4.1.1. Seksualundervisningen i dag.....	14
4.1.2. God seksualundervisning.....	15
4.1.3. Utfordringer i skolehverdagen i forhold til seksualitet.....	16
4.1.4. Tradisjonelle verdier.....	17
4.2. Gruppesamtale.....	17
4.2.1. Undervisning om sex.....	17
4.2.2. Informasjon om sex.....	18
4.2.3. Ritualer blant unge i Zambia.....	18
4.3. Spørreundersøkelse.....	19
5. Drøfting.....	20
5.1. Det zambiske verdensbilde.....	20

5.2. Dagens seksualundervisning i zambiske skoler.....	22
5.3. Reproduksjon vs. Seksualitet.....	24
5.4. Utfordringer i skolehverdagen.....	24
5.5. Ansvarsområder i seksualundervisningen.....	26
6. Avslutning.....	27
7. Litteraturliste.....	28
8. Vedlegg.....	30

1. Innledning

I bacheloroppgaven min har jeg valgt å finne ut mer om seksualundervisningen på skoler i Zambia. I en av mine praksisuker i Zambia var jeg på Mukuni Secondary School i Mukuni Village. Her ble vi satt til å ha rådgivning med elever fra 12.klasse. I løpet av den første rådgivningen ble jeg overrasket over hvor begrenset kunnskap de hadde innenfor det gitte temaet. Dagen etter fulgte jeg opp med feltsamtaler med to forskjellige lærere, noe som gjorde at jeg ville finne ut mer om hvordan seksualundervisningen faktisk foregår. Dette ledet inn på problemstillingen min:

Hvordan beskriver tre lærere og en elevgruppe sine synspunkter på seksualundervisningen i zambiske skoler og hvilke utfordringer trekker de fram?

Etter dette tilbragte jeg to uker til i Mukuni Village for å få en bedre forståelse for hvorfor ting er slik og hvilke verdier som er viktig for folket der. Her har jeg i tillegg gjort størstedelen av datainnsamlingen min. En av lærerne ved Mukuni Secondary School og en elevgruppe fra 12.klasse har vært noen av mine informanter som jeg både har hatt formelle samtaler med og intervju. I tillegg har jeg brukt to lærere fra andre skoler i området rundt Livingstone. Under oppholdet mitt i Mukuni jeg har kunnet bruke mye av tiden min til å bli kjent med elever og tilsette ved skole. Dette har gitt meg en bredere kulturell forståelse, noe jeg håper blir belyst i oppgaven min.

2. Teori

Under vil jeg presentere ulike teorier som er sentrale for drøftingsdelen min. Jeg vil innlede dette med å definere verdenbildet i sammenheng med tradisjonelt samfunn og kultur. Deretter vil jeg ta for meg den zambiske rammeplanen i forhold til undervisning. Avslutningsvis vil jeg se på undertrykkelsespedagogikk, kultur og religion.

2.1. Verdensbilde og kultur

Ifølge Dahl er det tre hovedfaktorer som underligger de kulturelle referanserammene vi har. Disse tre er; verdenbildet, som inneholder blant annet religion, verdier, normer og tid, sosiale faktorer, som tar for seg status, rolle, familie, alder, kjønn og jobb og til slutt individuelle faktorer, som åpenhet, persepsjoner, følelser, sympati og empati (Dahl, 2013). Verdensbildet blir brukt som en betegnelse for ”et sett av mer eller mindre systematiserte trosforestillinger og verdier en gruppe mennesker bruker for å vurdere og å gi meninger til sine omgivelser” (Dahl, 2013, 240). Verdensbildet forklarer hvorfor ting er som det er, det gir mening og verdi, det gir overlevelsesmuligheter og det integrerer (Dahl, 2001). Det er en tolkningsnøkkel for å forstå gitte situasjoner og hendelser. Dahls kulturfiltermodell skiller mellom det vi kaller A-kultur og B-kultur (Dahl, 2001). Her er det viktig å presisere at ingen land eller samfunn har utelukket kulturfilter A eller B. Den blir brukt som en oversikt på hvilke verdier som kan være mer viktig enn andre for den gitte kulturen. Her kommer et lite utdrag fra modellen:

Kulturfilter A	Kulturfilter B
Verden kan beherskes.	Verden må aksepteres som den er.
Endringer skjer ved bruk av fornuft og nye redskap. Aktivitetsorientert.	Tilpasninger skjer ved å ivareta tradisjoner. Eksistensorientert.
Metoden er analytisk og planleggende. Alle ting kan deles opp, måles og kombineres på nye måter: maskin, organisasjon eller karriere. Lønnsomhet tilstrebes.	Metoden er helhetlig forståelse av åndeverdenenes vilje. Balanse og harmoni er viktig. Mennesket er underlagt makter og skjebne, og må forholde seg til tabu og magi.
Menneskesynet er individualistorientert.	Menneskesynet er kollektivt orientert.
Språket er direkte. Rett på sak. Regler er viktigere enn relasjoner. Høflighet er ikke prioritert.	Språket er indirekte. Målet er å opprettholde personlige forhold. Høflighet er en dyd.
Det skilles mellom det religiøse og det	Det religiøse og materielle ses som en helhet.

materielle, og mellom det offentlige og private.. Likhetsideal. Kjønnssroller utviskes.	Relasjoner er viktige. Ulikheter aksepteres. Kjønnssroller opprettholdes strengt.
---	---

(Dahl, 2001, 72).

Kulturfiltermodellen kan som sagt vise hvilke verdier som er viktig i forskjellige kulturer. Inglehart og Welzel har utarbeidet et kulturkart som demonstrer hvordan tradisjon- og overlevelsesverdier og selvutfoldelses- og sekulær-rasjonelle verdier henger sammen (Inglehart & Welzel, 2010). På kulturkartet fra 2005-2007 er Zambias tatt med som et eksempel på et land med sterke tradisjon- og overlevelsesverdier (Inglehart & Welzel, 2010, 5). Helt i motsatt ende av modellen finner du nordiske land som skårer høyt på selvrealiserings- og sekulærrasjonelle verdier (Inglehart & Welzel, 2010, 5). De tradisjonelle verdiene som er nevnt er viktigheten rundt religiøsitet, familiebånd, autoritet i samfunnet og respekt (Inglehart & Baker, 2000). De sekulærrasjonelle verdiene fronter mange av motsetningene til de tradisjonelle. Her er det blant annet mindre fokus på religion og tradisjonell familiestruktur. Overlevelsesverdiene som er nevnt er blant annet vektleggingen av økonomisk sikkerhet. I Inglehart og Bakers artikkel har de sett på hvordan økonomisk utvikling kan påvirke rammene i et gitt samfunn (Inglehart & Baker, 2000). ”People cling to traditional gender roles and sexual norms, and emphasize absolute rules and familiar norms in an attempt to maximize predictability in an uncertain world” (Inglehart & Baker, 2000, 28). Religion er en gjentakende faktor for å forstå et verdensbilde. I Zambias grunnloven fra 1996 står det skrevet “DECLARE the Republic a Christian nation while upholding the right of every person to enjoy that person's freedom of conscience or religion” (Constitution of Zambia, 1996, 1). Det finnes andre religioner som islam, hinduisme og buddhisme, men den kristne trosretningen er dominerende i zambiske samfunnet (Taylor, 2006).

2.2. Tradisjonelt samfunn

Ubuntu er en afrikansk ideologi som legger vekt på hva som er viktig og verdifullt i et afrikansk liv (Shutte, 2001). Shutte beskriver det som et afrikansk konsept hvor ”persons depend on persons to be persons” (Shutte, 2001, 8-9). Hun skriver videre om hvordan menneskene er avhengig av andre mennesker for å kunne eksistere, utvikle seg og oppfylle ønsker og krav for å bli en person. Ferdinand Tönnies’ samfunnsteori var basert på *gemeinschaft*, altså felleskap (Lindbekk, 2001). Denne samfunnsformen er bygget på indre samhold og gode relasjoner mellom mennesker, som på mange måter kan sammenlignes med

Ubuntu. Det store norske leksikon har definert *gemeinschaft* som et ”sosiologisk uttrykk for tradisjonelle samfunnsformer, med sterke sosiale bånd og avhengigheter mellom individene” (Store Norske Leksikon, *Gemeinschaft*). Shutte forklarer videre at et samfunn, et community, er en fundamental verdi i et tradisjonelt Afrika (Shutte, 2001). Vi har ingen godt dekkende ord for community på norsk, men Schiefloe forklarer det som tre forskjellige fenomen, som ikke nødvendigvis opptrer samtidig. Community kan ses på som å være geografisk betinget som bosted, på norsk kan vi si lokalsamfunn. Samtidig er det hvordan mennesker er knyttet til hverandre, altså en felles tilhørighet. Til slutt kan vi si at et community kan bety og oppleve felleskap (Schiefloe, 2011). Taylor skriver om ”it takes a village to raise a child” (Taylor, 2006, 107). Dette forklarer han med at et samfunn tar en kollektivistisk rolle i oppdragelsen av et barn. Dette kan være et eksempel på hvordan et kollektivistisk samfunn holder sammen.

2.3. Seksualitet i zambiske ritualer

Tradisjonelle ritualer er viktig i flere stammer i Zambia. Et av ritualene som fortsatt står sterkt er seremonien *ichisungu* (Rasing, 2001). Her blir jentene forberedt på å bli kvinner, og til syvende og sist hvordan de blir gode mødre og koner (Taylor, 2006). Jenter blir opplært av *banacimbusa*. De er eldre kvinner, enten venner eller slektninger som er valgt av jentas mor, som gode representanter (Taylor, 2006). I zambiske stammer har *banacimbusane* et ansvar for å lære opp unge jenter før de skal gifte seg (Rasing, 2001). Et av eksemplene på undervisning er den tradisjonelle dansen som en kvinne skal kunne fremføre for mannen sin (Rasing, 2003). I noen stammer er denne dansen også et tegn på om jenta evner til å være en god seksuell partner (Taylor, 2006). Gutter kan også bli opplært av bestemødre, men som oftest er det en onkel eller bestefar som forbereder de på voksenlivet (Rasing, 2001). Det er også vanlig å advare de yngre jentene mot å ha sex før ekteskapet med å komme med trusler om sykdommer og ulykker (Taylor, 2006). Dette er kalt *icifuba* og blir omtalt som “ a long known illness that is caused by illicit sexual contact and has the same signs as AIDS, such as loosing weight, diarrhoea, and coughing, and cannot be cured” (Rasing, 2003, 4). De forteller også at fingrene aldri slutter å vokse og at familiemedlemmer kan dø (Taylor, 2006). På den måten håper de at jentene skal avstå fra seksuell atferd ekteskap. Rasing nevner flere ganger at det er tabu for en mor og snakke med datteren sin om sex (Rasing, 2001). Likevel skriver hun at det skjer i en viss grad og oftere nå enn før pga. viktigheten i å unngå graviditet og HIV/AIDS (Rasing, 2001). På en annen side skriver Rasing: “AIDS does not belong to the repertoire of initiation rites” (Rasing, 2001, 207). *Lobola* er også en tradisjon som fortsatt blir

gjennomført i Zambia. Den omhandler hvordan brudens familie mottar gaver eller penger fra brudgommen for at han skal ha "eierrett" og få farskapsrettigheter på barnet som bruden vil komme til å føde i fremtiden (Store Norske Leksikon, Lobola).

2.4. Rammeplan for undervisning ved zambiske skoler

Zambias rammeplan for skoleverket forteller hva elevene har krav på å vite og hva som er lærernes ansvarsområde. Seksualundervisningen i tråd med HIV/AIDS-problematikken er svært viktig i Afrika. Zambia er et av de landene i verden med høyst utbredelse av HIV. UNAIDS-rapporten viser at per 2012 beregnet de at mellom 11,9 % og 13,7 % av landets befolkning i en alder av 15-49 år levde med HIV (UNAIDS, 2013, A8), altså mellom 900,000 og 1 000 000 mennesker (UNAIDS, 2013, A20). I følge Zambias læreplan fra 2013 er skolen en institusjon hvor elevene skal lære om seksuell atferd og seksuelt overførbare sykdommer som HIV og AIDS. I *Education Curriculum Framework 2013* skriver de om *Reproductive health and sexuality*.

"Reproductive Health is essential in helping learners appreciate the function of their bodies and knowing how to handle issues of sexuality. Learning institutions should, therefore, equip learners with knowledge, skills, values and positive attitudes about their reproductive health and sexuality for their benefit and that of society" (*Education Curriculum Framework, 2013, 25*).

Videre er også kunnskap om HIV og AIDS nevnt som et eget avsnitt.

"Learning institutions should incorporate HIV and AIDS education into their programmes to allow learners acquire knowledge, values and skills that they should use in their day to day lives. They should also ensure steady and cordial relationships with cooperating partners such as the USA through the President's Emergency Plan for AIDS Relief" (*Education Curriculum Framework, 2013, 25*).

Den zambiske Demographic and Health Survey -rapporten viser et høyt kunnskapsnivå blant jenter og gutter i alderen 15-24 år i forhold til HIV/AIDS. En av tabellene forteller om kunnskap om HIV "prevention methods". 79,7 % av jentene og 82,9 % av guttene sier at HIV kan bli forhindret med bruk av kondom (Zambian DSH-rapport, 2013,199). Dette kan tyde på at elevene har kunnskap om prevensjonsmetoder.

2.5. Undertrykkelsespedagogikk

Paulo Freire var en pedagog fra Brasil som levde fra 1921-1997. Hans oppvekst i den tredje verden engasjerte han til å prøve å endre hvordan de undertrykte menneskene har en posisjon i samfunnet. Han skriver om hvordan de kan vinne tilbake verdighet og respekt, og hvordan hvert menneske er en herre over sin egne skjebne. Denne pedagogikken ble senere sett i sammenheng med frigjøringssteologien og det som i skolen ble kalt dialogpedagogikk. Dialogpedagogikken handlet om å skape en dialog mellom alle parter for å kunne gi en gjensidig følelse av verdighet og respekt. Ved å ta fra mennesket sin verdighet vil det bli et mindre fullverdig menneske (Freire, 2011). ”Undervisning som maktutøvelse stimulerer elevenes godtroenhet med det ideologiske mål å indoktrinere dem slik at de tilpasser seg en tilværelse med undertrykkelse” (Freire, 2011,62). Freires bankoppfatning handler om at ”i stede for å kommunisere sender læreren ut kommunikeer og leverer ting til oppbevaring” mens elevene tålmodig mottar, lærer utenat og gjentar” (Freire, 1999, 55). Det bidrar med å tilintetgjøre elevenes evne til å stille seg kritisk og være subjekter i læringsprosessen. Paulo Freires undertrykkelses- og dialogpedagogikk er teorier som er sentrale for undervisningen i den zambiske skolen og kan dermed være relevant for videre drøfting.

2.6. Seksualitet i endring

I Giddens’ *Intimitetens forandring* skriver han om en seksuell revolusjon (Giddens, 1994). Den nye revolusjonen, som har foregått de siste tretti-førti årene, baserer seg på økende seksuelle frihet blant mennesker og da spesielt kvinner (Giddens, 1994). Dette kan på mange måter knyttes opp mot likestillingen i dagens samfunn. Giddens skriver om hvordan vi i dag har en stigende seksuell likestillingen i verden som har bidratt til å endre kvinner og menneskenes syn på seksuell atferd og meninger (Giddens, 1994). Giddens skriver “ For kvinder – og på en lidt anden måde også for mænd – blev seksualiteten bearbejdelig, nu kunne den formes på diverse måder og blive det enkelte menneskes potentielle «karakteregenskab» “ (Giddens, 1994, 34). I følge Giddens var det etter effektiv prevensjon kom på markedet at kvinner hadde muligheten til å kontrollere sin egen seksualitet (Giddens, 1994). Før moderniseringen og den seksuelle revolusjonen mente han at “seksualiteten havde ingen særskilt eksistens så længe den seksuelle atferden var forbundet med forplantning og generationerne“ (Giddens, 1994, 172). Han forteller at seksualitet oppstod som en “adskillelse af sex fra kravet om forplantning“ (Giddens, 1994, 34). Dette blir gjennom Giddens definert som en revolusjon i et høymoderne samfunn, eller det vi kan kalle

høyutviklede land. Zambia på sin side, har lagt nederste i kategorien i “lav menneskelig utvikling“ i FNs Human Development Report i flere år (UNDP, 2013, 18), altså kan vi definere det som et u-land. I år ble det derimot klart at de har flyttet seg oppover tabellen. I følge FNs nye rapport fra 2014, finner vi Zambia helt i bunnen av listen over land som har middels menneskelig utvikling (UNDP, 2014, 162). Til tross for dette blir landet fremdeles definert som en av de 48 minst utviklede landene i verden (UNCTAD, 2014). Dette kan bety at Zambia befinner seg i en mellomfase, noe som kan være et sentralt punkt i drøftingen.

2.7. Seksualitet og reproduksjon i lærebøkene ved skolen

Som en del av min teori har jeg valgt å innhente informasjon fra lærebøkene som blir brukt på Mukuni Secondary School. Elevene har teamet reproduksjon som egne kapitel i fagene Integrated Science, Environmental Science og Biology. I tillegg er det små sekvenser hvor temaet er nevnt i fag som Social and Development Studies og Civic Education. Dette har jeg valgt å utelate, da reproduksjon utgjorde en så minimal del i hvert av fagene. I faget Civic Education var der derimot et helt kapitel om temaet HIV/AIDS. Her var hovedfokus i kapitlet hvordan HIV/AIDS smitter fra mor til barnet, og ikke gjennom ubeskyttet sex (Chondoka, 2012). Faget Integrated Science vil kunne sammenlignes med naturfag i norske skoler. I 4.klasse har de om *menneskekroppen*. Denne boka er fra 2007, men oppdatert og tilpasset etter den reviderte læreplanen og nyutgitt i 2013. Her er de innom hva kroppsdelene heter og hvordan man lager barn. På slutten av boken har de et kapitel om ubeskyttet sex konsekvenser det kan ha, kjønnssykdommer og uønsket graviditet. ”Adolescent girls are not ready to become mothers. They may have friends and relatives laughing at them when they become pregnant before they are married” (Chisala m.fl., 2013, 7). Denne læreboken legger stor vekt på det zambiske samfunnet og viktigheten i å respektere de tradisjonene som de har.

”Zambian communities value the family structure, because this has always kept tradition alive as it was passed on from parents to children. When babies are born outside this family structure, tradition cannot be carried forward... For that reason communities feel that sexual intercourse at a young age is not good” (Chisala m.fl., 2013, 5).

I Environmental Science Grade 8 er hovedfokuset mer på det biologiske, samtidig som det legger vekt på det mentale og kognitive. På slutten av kapitlet om menneskelig reproduksjon, diett og helse har de skrevet et avsnitt om ungdommer, hvor de prøver å gi råd om hvordan

man skal være en voksen. "It is natural to be attracted to the opposite sex and to want to have sexual relations with a partner. However, causal sex is best avoided for several reasons. There may be cultural or religious reasons why sex before marriage is not acceptable" (Horscroft, 2001, 169). Elevenene møter ikke direkte informasjon om reproduksjon eller seksuell omgang igjen før de har biologi i 12.klasse. Boka er bygd opp med en gjennomgang av hvordan blomster og dyr reproduseres. Videre tar den for seg det biologiske i kroppen og menneskelig reproduksjon. Her er hovedfokuset på selve kroppen og hva som foregår biologisk vis. Prevensjonsmetodene kommer ikke inkludert som en del av reproduksjonskapitlet, men opptrer under kapitlet "Populasjon". Her forklarer boka hvordan prevensjon var en måte å redusere og regulere innbyggertallet på i Egypt datert tilbake 3000 år (Kateka m.fl., 1996). Dette er en av de eldste lærebøkene skolen har som fortsatt blir brukt (referanse feltsamtale). I dette kapitlet lærer elevene om både naturlige og medisinske metoder å unngå graviditet på (Kateka m.fl., 1996). Lærebøkene kan spille en viktig rolle i videre drøfting ettersom at de er sentral i undervisningen.

3. Metode

Larsen definerer metode som ”hvordan vi innhenter, organiserer og tolker informasjon” (Larsen, 2012, 17). Metode blir brukt som et verktøy eller et redskap for å kunne få svar på spørsmål og innhente ny kunnskap. Vi deler forskningsmetode inn i kvalitativ og kvantitativ metode. Kvalitativ forskningsmetode fokuserer på tekstbasert data, som gjerne fremstiller meninger eller opplevelser (Larsen, 2012). På den andre siden finner vi kvantitativ metode som er tallbasert data. Dette er data som kan måles opp og gi oss resultatene i tall. Jeg har valgt å bruke en triangulering, med hovedfokus på kvalitativ forskningsmetode. Med triangulering betyr det å kombinere kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode (Dalland, 2007). Begge metodene har fordeler og ulemper, men ved å kombinere de vil den enes svakheter bli styrket av den andre metoden (Larsen, 2012, 27). Grunnen til at jeg har valgt kvalitativ metode som hovedfokus er at det gjør det mulig å gå mer i dybden og få frem det som er spesielt, og avvikende (Dalland, 2007, 86). Dette blir ikke gjort for å generalisere, men for å kunne skape en bedre forståelse for hvorfor det er slik i Zambia.

3.1. Kvalitativ forskningsmetode

3.1.1. Intervju

Intervju er en godt brukt kvalitativ forskningsmetode. Den har mange fordeler som gjør at det kan være lettere å innhente informasjon hos informanten. Det gir blant annet stor frihet til at informanten kan uttrykke seg med egne ord (Johannessen m.fl., 2011). Forskeren, altså meg, har mulighet til å tilpasse hvert enkelt intervju til vedkommende. I tillegg kan det gjøre at det kommer frem informasjon utover hva det blir spurt om. En av ulempene med intervju er at det er en tidkrevende prosess (Christoffersen & Johannessen, 2012).. Samtidig vil ikke informantene kunne være helt anonym. Det kan gjøre det vanskelig for informantene å svare ærlig på alle spørsmål, fordi jeg som forsker er til stede. Jeg har valgt å bruke semistrukturert intervju som min hovedform for datainnsamling. Her hadde jeg et intervju med en mannlig og to kvinnelige informanter. Da hadde jeg muligheten til å komme med oppfølgingsspørsmål etter hvert, samtidig som at intervjuformen ikke ble for streng. Oppfølgingsspørsmålene kunne være viktig for å forstå helheten bak hva informanten svarte. Svakheten med semistruktur er at reliabiliteten minskes ettersom jeg var den eneste forskeren og hadde ansvar for intervjuene alene. Dette kan ha skapt noen ulikheter fra det ene til det andre intervjuet.

3.1.2. Gruppesamtaler

Gruppesamtaler er en form for gruppeintervju, men med en løsere struktur (Johannessen m.fl., 2011). Fordelen med gruppesamtaler er muligheten til å innhente store mengder data i en tidseffektiv prosess (Christoffersen & Johannessen, 2012). Det kan også føre til spørsmål og diskusjoner som ikke var planlagt i utgangspunktet. For å få denne verdifulle informasjon er det viktig med en god sammensatt gruppe. Jeg valgte å ha en gruppe på ti elever fra Mukuni High School. Jeg valgte spesifikt å kun ha kvinnelige informanter, for at de skulle føle seg trygge på hverandre og snakke åpent om et ganske privat tema. Jeg hadde tidligere hatt to rådgivningstimer med to forskjellige grupper i 12.klasse. Jeg valgte og kun å invitere den ene gruppa tilbake fordi de virket tryggere på hverandre og oss. Det følte jeg ville sikre høyere relabilitet på gruppesamtalen min. Min gruppesamtale var nok i det største laget med tanke på antall deltakere, men det var til stor hjelp å ha en assistent som hjalp å holde diskusjonen på stø kurs, samt kunne bidra med å ta notater.

3.2. Kvantitativ forskningsmetode

3.2.1. Spørreundersøkelse

For å kunne få innblikk i elevene egne meninger om seksualundervisning valgte jeg å ha en spørreundersøkelse. Spørsmålene hjalp meg med å få et overblikk over den sosiale atferden i en gruppe mennesker (Dalland, 2007), altså elevene. Enheten i undersøkelsen min er elever på Mukuni Secondary School fra 10.-12.klasse. Jeg har valgt og ikke gjøre et utvalg, men la alle elevene som var tilstede på skolen delta i spørreundersøkelsen. Det ble til sammen 120 jenter og gutter. For å ha en mest mulig tidseffektiv prosess hadde jeg lukkede svar på de aller fleste spørsmålene, altså svaralternativ hvor elevene krysset av for riktig svar for dem.

Undersøkelsen min besto av 16 spørsmål utvalgt etter en feltsamtale med to tilfeldige lærere, tillegg til seksuell rådgivning i to forskjellige 12.klasser (Vedlegg 1).

3.3. Relabilitet og validitet

Spørsmålet om pålitelig data er sentralt i en forskningsbasert oppgave. Dataens relabilitet stiller spørsmål til nøyaktigheten av undersøkelsen, hvilke data som brukes, måten den samles inn på og hvordan den bearbeides (Johannessen m.fl., 2011). Hvis en undersøkelse har høy relabilitet vil det si at hvilken som helst forsker ville kommet frem til nøyaktig det samme svaret, med samme type undersøkelse. Validitet defineres av Larsen som gyldighet eller relevans (Larsen, 2012, 38). Her må undersøkelsen være relevant for spørsmålet som stilles.

Høy validitet eller gyldighet er en av styrkene til en kvalitativ metode. Ved riktig utvelgelse av relevante spørsmål vil du kunne sikre deg bedre resultater til problemstillingen (Larsen, 2012). Larsen begrunner det med ”en fleksibel prosess hvor en kan endre spørsmål underveis, bidrar til mer valid informasjon” (Larsen, 2012, 80).

3.4. Informanter

Zambia kan på mange måter sammenlignes med en B-kultur (se tidligere referanse). Det har påvirket valget mitt av informanter. Jeg valgte tre hovedinformanter med samme profesjon som jeg har for at vi skal ha noen av de samme utgangspunktene. Et land som er preget av kulturfilter B er gode relasjoner og høflighet viktige faktorer. Derfor valgte jeg å samarbeide med en lærer jeg kom godt overens med, som jeg følte var åpen og villig til å diskutere temaet mitt. Dette gjorde at jeg ble mer positiv til å kunne hente inn kritiske og reflekterte data for oppgaven min. De to andre lærerne fikk jeg kontakt med gjennom bekjente i Zambia. Det var viktig for meg at de var innforstått med hva jeg skrev om. Dette var for å minimalisere risikoen for feilkilder som kunne ha påvirket resultatet av datainnsamlingen min. Mine hovedinformanter er lærer ved tre forskjellige offentlige skoler i Zambia. Jeg har valgt å anonymisere de ved å gi de navnene Jakob, Trine og Karoline. Jakob er 31 år, vært lærer i 10 år og jobber på Mukuni Secondary School. Han er lærer i 10.klasse i økonomi og ledelse. Trine er 38 år og lærer på en skole i et urbant område i 9.klasse i engelsk og historie. Karoline er 34 år og er lærer på skolen i landsbyen i 7.klasse i matematikk og samfunnsfag.

3.5. Feilkilder

Feilkilder er en viktig faktor for hvilke metodiske valg jeg har tatt. Her har jeg valgt og først å definere kultur i kombinasjon med kommunikasjon, før jeg tar for meg feilkilder ved de enkelte forskningsmetodene jeg har valgt. Dahl skriver at kultur er ”måten mennesker lever på og hvilke kognitive (tankemessige) referanseramme de støtter seg til” (Dahl, 2013, 34).

Kultur blir gjerne overført gjennom generasjoner og blir innpasset i læringsprosesser i oppveksten (Schackt, 2009). En faktor som kan påvirke kommunikasjonen å skape feilkilder, er språk. Språket vi kommuniserer med informantene våre på er engelsk, men siden det ikke er morsmålet vårt kan dette føre til feilkommunikasjon. Zambia har engelsk som et av sine nasjonale språk. På en annen side betyr ikke det at vi bruker de samme ordene eller har de samme betydningene for enkelte ord. Dette ble fort demonstrert da Jakob fortalte at han brukte å spille på et fotballag med bare ”Indians”. Min første tanke var indianere, men etter og

diskutert med noen av mine medstudenter gjorde de meg oppmerksom på at han mest sannsynlig refererte til indere. Videre vil også den nonverbale kommunikasjonen påvirke hvordan vi oppfattes. Nonverbal betyr uten ord og handler om hvilken type kroppsatferd, mimikk, gester, kroppskontakt og bevegelser vi bruker når vi møter noen ansikt til ansikt (Dahl, 2001). I kommunikasjonsprosessen bruker vi både verbale og nonverbale uttrykk samtidig. Det kan være både bevisst og ubevisst, men det kan hjelpe mottaker til og lettere avkode hvilken melding du prøver å sende. En viktig nonverbal kommunikasjonsmetode er kroppsspråk. Vi sender og tolker tegn som smil, rynke pannen, himling med øynene og latter (Dahl, 2013). Slike tegn kan også mistolkes ettersom hva som er vanlig i den gitte kulturen.

3.5.1. Feilkilder i kvalitativ metode

Måten jeg har formulert meg på trenger ikke å være det samme som måten respondenten forstår meg på. Dette er et eksempel på feilkilder under en kvalitativ metode som intervju. For å kunne innhente data i Zambia må vi ta høyde for interkulturell kommunikasjon.

Interkulturell kommunikasjon er ”en prosess som innebærer å utveksle og fortolke tegn og meldinger mellom mennesker som oppfatter seg selv som representanter for kulturelle fellesskap så forskjellig at deres tilskrivning av meninger påvirkes” (Dahl, 2013, 87). Det kan gjøre at vi ikke har de samme referanserammene og vi kan derfor forstå ting på forskjellige måter. For å innhente mest mulig reliabel data er det viktig at vi tilpasser intervjuguiden til personene som skal svare, altså noen med en annen kultur. Her har jeg benyttet meg av tre av mine zambiske medstudenter i Norge som er utdannet lærer. De har gått gjennom intervjuguiden min og svart på spørsmålene. Samtidig ba jeg de om å komme med tips og kommentarer på ord og spørsmål som kunne misforståes.

Før hvert intervju med hovedinformantene mine forklarte jeg at det var bare å stoppe underveis og stille spørsmål om nødvendig. De viste alle hvilke tema jeg ville snakke om, men ingen hadde fått utdelt selve intervjuguiden på forhånd. I forhold til gruppesamtalen var elevene forberedt på temaet og hvem som skulle ha en samtale med dem. Til tross for dette er en gruppesamtale fortsatt i en gruppe med forskjellige mennesker. Dette kan hindre enkelte i å si hva de egentlig mener og tenker. Samtidig kreves det god gruppekontroll. Jeg prøvde å gjennomføre dette ved å ha en av mine norske medstudenter i samtalen, både som skriver og som en hjelpende hånd. I tillegg la jeg stor vekt på at dette var en privat samtale og at det de

fortalte forble hos meg og min partner. Jeg valgte og ikke ta opp dette intervjuet, ettersom flere av jentene uttrykte usikkerhet da jeg spurte de hva de syns om opptaker.

3.5.2. Feilkilder i kvantitativ metode

Spesielt i kvantitative undersøkelser vil bortfall av respondenter være en vanlig feilkilde (Johannessen m.fl., 2011). For å kunne sikre at elevene forsto spørsmålene gjennomførte jeg en pilotstudie med 15 tilfeldige elever før selve datainnsamlingen. Etter pilotstudie spurte jeg de om det var noe som var vanskelig å svare på eller som kunne misforståes. Basert på svarene deres, endret jeg på to av spørsmålene. I pilotundersøkelsen fikk jeg som svar at ingen av de 20 respondentene hadde hatt sex, selv om jeg var klar over at en av jentene i klasserommet var gravid. På bakgrunn av dette valgte jeg å forklare nøye viktigheten i å svare ærlig. Jeg fikk også spørsmål om undersøkelsen skulle bli rettet. Her la jeg stor vekt på at undersøkelsen ikke kom tilbake til lærerne, og at den ikke skulle rettes og deles ut igjen til elevene, i håp om at det skulle forhindre feilkilder. Jeg forklarte videre at de ikke skulle skrive navn for at de skulle forstå at det var helt anonymt.

4. Empiri

Min empiri er inndelt i tre deler. Første del er intervju med mine tre hovedinformanter. Deretter har jeg valgt å ta med viktig funn i gruppesamtalen jeg hadde med en elevgruppe i en skoleklasse i Mukuni. Til slutt er det noen resultater fra spørreundersøkelsen gjennomført med samme elevgruppe, i tillegg til flere ved den samme skolen.

4.1. Intervju

4.1.1. Seksualundervisningen i dag

Alle tre lærerne startet med å nevne at seksualundervisning ikke inngår som et eget fag, men som emner i flere fag. Trine sier at temaet reproduksjon og helse opptrer i Integrated Science på barneskolenivå fra 1.-7.klasse, Environmental Science som de har fra 8.-9.klasse og i Biology som er fra 10.-12.klasse. HIV/AIDS er et gjentakende tema fra 1.-7.klasse i faget Social and Development Studies og Integrated Science. Fra 8.-9.klasse er det i faget Social Studies og i 10.-12.klasse opptrer det i Civic Education. De hadde alle forskjellige fremgangsmåter for hvordan de introduserer temaet til elevene ettersom at det ikke er fastsatt i læreplanen. Karoline fortalte at de helt ned i barnehagealder, på skolen hvor hun jobber, lærer barna om hva som ikke er riktig seksuell oppførsel.

Både Trine og Jakob fortalte at de har blitt oppfordret av ledelsen til å bruke fem-sju minutter i hver time på å snakke og fortelle om sex. Dette stammer tilbake i et nasjonalt forsøk fra det offentlige i 2001-2002 for å øke bevisstheten rundt seksuell omgang. Jakob fortalte at han kunne huske at læreren hans gjorde det i klasserommet da han gikk i 11.-12.klasse. Dette har blitt videreført og er fortsatt en læringsmetode som blir benyttet på noen skoler. Trine synes roten i ideen er god, men det blir et tidsspørsmål. I en klassesstime på 40 minutter kan fem-sju minutter ta mye av tiden. Trine mente det samtidig ble problematisk med de lærerne som ikke følte seg komfortable med å snakke om et tema som for noen, fortsatt er sett på som tabu. Jakob på sin side fortalte at han likte metoden i forhold til økonomiske konsekvenser. Han utdypet dette med at lærere ikke trengte ekstra materialer eller lærebøker. Jakob fortalte at hans skole hadde økonomiske problemer. Selv om læreplanen nylig er oppdatert, har ikke skolen hatt råd til å kjøpe nye bøker. Bare 4.klasse har fått oppdatert sine læreverk. Derfor fortsetter undervisningen i de andre klassene med de gamle bøkene, mens lærerne prøver og tilpasset undervisningsstoffet til den nye rammeplanen.

Et av spørsmålene mine var hva elevene bør lære i seksualundervisningen? Her fortalte Karoline om hvor viktig hun synes konsekvensene og følgene er. Hun skulle ønske undervisningen kunne fokusere på ansvaret som kan komme med å ha sex, både til partneren din og et eventuelt barn i forhold til graviditet. Trine mente det var viktig å få med at de fortsatt anses som barn: "As a young adult or teenager they don't have the right to have sex. They are not adults and should not make that decision". Jakob på sin side har et ønske om at fokuset i seksualundervisning bør ligge på det mentale og det kognitive. På den måten vil elevene lære å kontrollere følelser og lyster, i stede for og kun å oppfordre de til å være avholdende. Som et oppfølgingsspørsmål spurte jeg om de helst skulle sett av seksualundervisningen var et eget fag eller at det var emner inni flere fag slik som det blir gjennomført den dag i dag. Her svarte samtlige at det skulle vært et eget fag. Karoline begrunnet det med at det ville sikret seksualundervisningen til alle elevene på alle skoler. Dette var også det Trine syntes var viktig. Jakob mente at ved en fastsatt læreplan ville alle elevene kunne få den samme type undervisning, uavhengig av skole, lærer eller andre faktorer.

4.1.2. God seksualundervisning

På spørsmålet om hva som er god seksualundervisning hadde de tre informantene henholdsvis forskjellige svar. Trine mente at avholdenhet er det viktigste i seksualundervisningen. Samtidig sa hun at ved å gi de kunnskap om prevensjon vil det føre til at ungdommen bruker prevensjon bare i begynnelsen. Etter hvert var hun redd de blir lei, ikke lenger å ta seg råd til beskyttelse eller at mannen kunne kreve at kvinnene skulle ha sex uten beskyttelse. Trine sa også at seksualundervisningen bør ha fokus på selvkontroll og disiplin, slik at ungdommene lærer å kontrollere seg. Karoline mente derimot at avholdenhet har blitt undervist og fremmet i så mange år, uten at det har hatt de resultatene de har ønsket. "So I think the most important thing is to give them the knowledge they need to protect their self if they chose to not abstain". Hun sa også at det å lære de som sex, ikke var det samme som å oppfordre de til å ha det. Jakob på sin side mente at en kombinasjon mellom avholdenhet og utvidet kunnskap var viktig. Jakob sa at det handler om å avstå fra seksuell omgang til en har giftet seg, men at de som lærere må ha forståelse for at mennesker kan ta feil. "If we chose to say abstinence in the only solution and never tell them what should be done if they fail as human beings, they will end up doing the wrong thing because we haven't taught them what to do if they fail to do the right thing". Jakob nevnte også hvor viktig det er med selvdisciplin og lære opp elevene i

hvordan de skal kunne motstå og kontrollere lystene sine. Jakob sa videre: "With the 10 commandments we are told as humans not to break them, but as we know, people make mistakes". Alle tre lærerne ga uttrykk for at trosretningen deres påvirket deres meninger i denne saken. Jakob fortalte at avholdskampanjen stammet tilbake til kirken og kristendom. Flere kirker innenfor forskjellige retninger, har jobbet med å spre og fronte avholdsbudskapet på skoler og andre organisasjoner rundt om i landet. Slik jeg forstod det har noen skoler har adoptert det, i form av hovedfokusområde i deres undervisning. Trine sa blant annet at avholdenhet handler om å vise at en er en god kristen og god zambier. "A good Christen follows The 10 Commandments".

4.1.3. Utfordringer skolehverdagen i forhold til seksualitet

Lærerne nevnte fritid og kveldsaktiviteter som et problem og en langvarig utfordring. Jakob fortalte at de ikke har muligheten til å kontrollere hva elevene gjør etter skoletid, siden ingen av skolene er "boardingschools". Karoline og Jakob jobber på skoler i landsbyen. Begge fortalte at de hadde hatt problemer på skolene med skolejentegraviditeter. På spørsmål om hva skolene kunne gjøre for å unngå graviditetene, svarte begge to at landsbysettingen er et stort problem. Karoline fortalte at tradisjonelt sett har en familie en hytte til foreldrene, en til jentene og en til guttene. Dette gjør at ungdommen ofte har stor frihet til å bevege seg ut fra området uten at foreldrene klarer å kontrollere det. Her valgte jeg å komme med et oppfølgingsspørsmål for å se om de mente at en låst dør ville stoppe ungdommer fra seksuelle aktiviteter. Her svarte både Jakob og Karoline ja. Jakob begrunnet det med: "Because of how the bush and village works, in the village there are no lodges and in the bush there are snakes and elephants". Slik jeg forsto det betydde det at eleven ikke kunne ta seg inn på hotell eller gjestehus, samtidig som at Afrika ville dyreliv hindrer de i å ha seksuell omgang ute i naturen. Han trakk frem at skolen burde arbeide med å informere foreldre, samtidig som at lærerne underviser om hvordan eleven skal kunne beskytte seg selv. Karoline nevnte også foreldre som et problem. Hun fortalte om hvordan fattigdom og et ønske om rikdom, kunne få foreldrene til å oppfordre barna sine til å ha seksuell omgang eller ekteskap. Jakob sa at dette var spesielt tilfelle om jentas kjæreste kom fra en rik familie. Da kunne foreldrene til jenta utnytte muligheten for å få stor fortjeneste på henne gjennom lobola. Jakob brukte sin egen familie som eksempel i denne saken. Han fortalte om da storebroren hans gjorde en jente gravid i 12.klasse. Da betalte han lobola og giftet seg med jenta. Foreldrene til jenta spurte om han kunne bidra til at jentas yngre søsken også fikk fullført sin skolegang. I følge afrikansk

tradisjon var disse to familiene nå forent som en stor familie. Jakob forklarte det som: "You put your resources together and you become one with that family."

4.1.4. Tradisjonelle verdier

På spørsmål om hvilke faktorer de trodde påvirket hvordan læringsplanen var oppbygd svarte Jakob at kultur og tradisjon var likeså viktig som religion. Han forsterket det med utsagnet "Zambia is a traditional community with a strong african culture". Trine fortalte at det ofte handlet om å respektere de tradisjonelle rammene som er satt i deres samfunn. Jeg spurte informantene mine om det er forskjellige regler for jenter og gutter i lokalsamfunnet. Jakob nevnte "the silent rules" som han mente var svært utbredt. Han fortalte at "girls are not given the rights as they have many more restrictions in their everyday life". Videre ga han et eksempel i forhold til kjærester. Han mente det er mye mer akseptert for gutter å ha kjærester, enn jenter. Jakob nevnte at kjønnsrollene fortsatt var en viktig afrikansk verdi. Han nevnte innvielsesseremoniene som svært viktig både for jentene og guttene ettersom at det markerte et skifte i livet fra barn til voksen. Jakob syntes at seremoniene var viktig, men at det kunne bidra til å sende feil signal. "Girls now days are having the ceremony when they are getting married, while boys have the ceremony around the age of 12-13. In that way we are saying that boys are ready to become men when they are only becoming teenagers". Karoline fortalte om et eksempel på en tradisjonell verdi som fortsatt står sterkt hos henne. Når en jente skal gifte seg blir hun sendt til besteforeldre for å lære hvordan hun skal "tenne" mannen sin. Bestemoren og andre kvinnelige familiemedlemmer, som tanter og grandtanter, lærer jenta hvordan hun skal danse før sex, og ikke minst, hvordan dette kan gjøre henne til en bra kone.

4.2. Gruppesamtale

I elevgruppen var det 10 jenter i en alder fra 18-24 år. Dette var en 12.klasse i landsbyen Mukuni.

4.2.1. Undervisning om sex

Det første spørsmålet var hvilken type undervisning de hadde fått og i hvilket klassetrinn. Jentene fortalte at de hadde hatt seksualundervisning fra 8.-12.klasse i forskjellige fag. En av jentene kunne huske og hatt det i biologi. De forklarte at de hadde lært om menstruasjonssyklusen, hvordan en jente kan bli gravid og HIV/AIDS. Da jeg spurte om hvilke andre kjønnsykdommer de viste om måtte jeg først forklare hva jeg mente. Etter en liten stund sa en av jentene gonore. En av de andre jentene responderte med "we should have

learned more” og ”They dont give all the information, because they dont want us to have it”. Da sa en av de andre jentene at de ikke trengte mer informasjon. ”You are not to have sex outside marriage. You get education, get a family and serve your responsibility”. Her var en av de andre jentene enig og sa: ”You are not allowed to have sex because you want to”. Sju av jentene mente at sex var noe man skulle vente med til man var gift. En av jentene uttalte at ”we should not focus on sex. We are still schoolgirls and we should focus on school”. Flere av jentene nikket bekreftende. Da jeg spurte de om innholdt i undervisningen deres fikk jeg inntrykk av at avholdenhet var den tingen som var blitt værende hos elevene. De kommenterte at ”condoms are not 100 % safe” og ”abstaining is the only thing that is 100 % safe”.

4.2.2. Informasjon om sex

Neste spørsmål var hvor de hadde fått informasjon om sex fra. Elevene ga uttrykk for at de til tider spurte venner om denne type kunnskap og at de hadde benyttet seg av muligheten til å søke opp på internett. Som et oppfølgingsspørsmål lurte jeg på om de benyttet seg av helseklubben i landsbyen. Det satt i gang en diskusjon mellom flere av jentene ettersom en av dem sa hun hadde besøk ”youth-cluben” ved klubben. Da uttrykte flere av de andre jentene at det var feil å gå dit. ”They don’t want you to focus on sex. You are still a schoolgirl and should focus on school. The people who work in the clinic can even shout at you” forklarte en av de. Jeg spurte om de på klubben hadde taushetsplikt. Etter og forklart hva jeg mente med *confidentiality agreement* sa en av jentene ”Of course. But sometimes they will go to your teacher and tell them that you have been there and then the teacher will yell at you”. Jentene fortalte at dette hindret de i å gå på klubben ettersom at de var redd foreldrene deres skulle finne ut at de hadde vært der. De fortalte videre slike opplysninger kunne gi familien og foreldrene dårlige rykte i landsbyen. Slik jeg forstod det fra samtalen mellom jentene så betydde det å gå på klubben at du har hatt eller hadde planer om å ha sex.

4.2.3. Ritual blant unge i Zambia

Jeg spurte jentene hvilke ritualer de synes var viktige i deres samfunn i forhold til seksualitet. Da fortalte en av jentene om den tradisjonelle dansen en lærer av bestemoren sin når en blir eldre og skal gå over til å være kvinne. En av jentene svarte ”the Bible says no sex before marriage because it effects the way you are thinking”. Hun kommenterte videre at grunnen til at man ikke skulle ha sex før ekteskapet var fordi ”You have to serve two masters at once”. For å utvide min forståelse spurte jeg hva hun mente. Da forklarte hun spesifikt at Gud var

hennes ene master eller herre, mens en gutt da ville bli den andre herren hennes. På spørsmål om noen av dem hadde kjæreste var det fire av jentene som sa ja. En av de andre kommenterte at hun ikke fikk lov av foreldrene sine å ha kjæreste. Videre ga jentene uttrykk for at det ikke alltid var greit for en jentene å ha kjæreste, men at det var andre regler for guttene. Da lo et par av jentene og kommenterte at "a boy can't have a girlfriend without a girl" og sa de mente det var "stupid".

4.3. Spørreundersøkelse

Som en del av empiri har jeg valgt å trekke inn noen av funnene i spørreundersøkelsen gjort i 10.-12.klasse ved Mukuni Secondary School. Alle funnene er presentert i en tabell som vedlegg 2. På spørsmålet om "hvor får du informasjon om sex fra?" var svaralternativene foreldre, venner, skolen og helseklinikken. Det var ingen som spurte foreldrene sine. Bare et fåtall, 5,61 %, sa de hadde fått denne informasjon på skolen. For å se forskjeller mellom kjønnene i 12.klasse valgte jeg og sortere jenter og gutter hver for seg. Av de som spurte venner om denne informasjon var 4 av 20 gutter, 20 %, og 6 av 14 jenter, 42,8 %. En høyere andel av guttene benyttet seg derfor av helseklinikken. Her var det 16 av 20 gutter, 80 %, som sa de gikk dit og 8 av 14 jenter, 57,1 %. På det samme spørsmålet om informasjon i forhold til HIV/AIDS var det 105 på hele trinnet som svarte. Her sa hele 12,38 % at de spurte foreldre om HIV og over halvparten, 55,24 %, sa de hadde fått denne informasjonen på skolen.

Når det kom til spørsmålet om de følte at de hadde tilstrekkelig med kunnskap i forhold til sex og HIV/AIDS, var det store sprik i tallene. Langt flere elever mente de hadde den kunnskapen de trengte i når det kom til HIV. Derimot, var det bare 18,75 % som følte at de hadde den kunnskapen de trengte når det var snakk om sex. Helt til slutt det siste spørsmålet i undersøkelsen: "Har du et ønske om å lære mer om sex på skolen?" Her svarte over 68,47 %, at de hadde et ønske om å lære mer. Det var derimot bare halvparten, 45,37 %, av elevene som var fornøyd med den seksualundervisningen de har fått på skolen.

5. Drøfting

I denne drøftingsdelen har jeg valgt å fokusere på tre hovedområder. Først vil jeg gjenta problemstillingen min: *Hvordan beskriver tre lærere og en elevgruppe sine synspunkter på seksualundervisningen i zambiske skoler og hvilke utfordringer trekker de fram?* Her vil først ta for meg verdensbildet ettersom at det er avgjørende for verdier og normer i et zambisk samfunn. Deretter vil jeg se på dagens seksualundervisning i zambiske skoler i forhold til hva lærerne og elevene fortalte. Videre har jeg valgt å drøfte undervisningen opp mot rammeplanen for zambiske skoler og læreverkene som ble brukt i Mukuni Village. Til slutt vil jeg se på ulike utfordringer som ble trukket frem av lærerne og drøfte hvem som har ansvar for seksualundervisningen i Zambia.

5.1. Det zambiske verdensbildet

Det verdensbildet zambiske elever og lærere lever etter forklarer hvilke verdier og normer de synes er viktig (Dahl, 2003). I forhold til sosiale faktorer som spiller inn på referanserammene våre er skillet mellom et kollektivistisk og individuelt samfunn viktig (Dahl, 2013). I en kultur hvor kulturfilter B kan være dominerende, kan kollektivismen være en sentral sosial faktor. Dahl sier at afrikanske familier lever i relasjoner og samhold (Dahl, 2013). Dette samsvarer med hva informanten min Jakob da han fortalte om sin brors familie. Dette var riktignok i sammenheng med økonomi og utdanning, men det bekrefter hva Dahl sier om samhold og sammenslåing av familie. Dette kan også ses i sammenheng med ære og skam. I et kollektivistisk samfunn vil alle ta del av æren og alle vil tape ansikt om du har gjort noe skamfullt (Dahl, 2013). Denne zambiske familierelasjonen kan sammenlignes med det som ble sagt i lærebøkene til elevene i 4.klasse. ”Zambian communities value the family structure, because this has always kept tradition alive as it was passed on from parents to children... For that reason communities feel that sexual intercourse at a young age is not good” (Chisala m.fl., 2013, 5).

Dette kan også knyttes opp mot kulturfilter B hvor det står skrevet at ”kjønnsroller opprettholdes strengt” (Dahl, 2003, 72). Disse kjønnsforskjellene stemmer overens med dataen jeg har samlet. I samtalen med Jakob kom det frem om de ”uskrevne reglene” han mente var til stede i den afrikanske kulturen. Her nevnte han blant annet at en jente ikke kunne ha kjæreste, men det var greit for en gutt. Dette ble bekreftet gjennom gruppesamtalen med elevgruppen. Jentene ga allikevel uttrykk for at mange av dem hadde kjæresten. Dette

kan forklares med det store alderspranget som er i klasser i Zambia. Jentene i denne klassen var fra 18-24 år gamle. De nevnte at jobben deres var å få en familie og barn. Dette kan sammenlignes med Inglehart og Bakers artikkel hvor det står at i en tradisjonspreget kultur må en kvinne få barn for å bli "fulfilled" eller oversatt på norsk, fullverdig (Inglehart & Baker, 2000, 27). Dette er også en sentral verdi som knyttes samme med hva jeg har skrevet om i teoridelen i forhold til Ubuntu. Shutte skriver om hvordan menneskene er avhengig av andre mennesker for å kunne eksistere, utvikle seg og oppfylle ønsker og krav for å bli en person (Shutte, 2001). Det kan ses på som at en kvinne er avhengig av et barn og en ektemann for å ses på som et fullverdig menneske. Jakob nevnte at jentene hadde flere regler og restriksjoner i livet sitt. Blant annet sa han at seremoniene var viktig del av en jentes oppvekst, men at de kunne sende feil signal i forhold til kjønnsroller. Dette utdypet han i forhold til aldersforskjellen på jenter og gutter når seremoniene blir gjennomført.

Seksualundervisningen som foregår på skoler i Zambia og på tradisjonelt vis som en del av initieringsseremonien kan ses i sammenheng med Paulo Freires ideologi om de undertryktes pedagogikk. I en kultur hvor kulturfilter B er dominerende vil individene ofte tilpasse seg ved å ivareta tradisjoner og ha et kollektivt orientert menneskesyn (Dahl, 2001). Som tidligere nevnt kan vi med andre ord si at Zambia har en kultur som kan være preget av å ta avgjørelser kollektivt i et samfunn. Dette står i stor kontrast med Freires ideologi om en kritisk elev eller barn, med egne tenkemåter og egne handlinger (Freire, 2011). Den lite fastsatte rammeplanen kan dermed gi elevene rom til kritisk tenking *hvis* læreren tillater det. En person med kulturfilter B vil ifølge Dahl (2001) prøve å akseptere verden som den er, i motsetning til en person med kulturfilter A som vil kunne se på verden som noe som kan endres og beherskes (Dahl, 2001). Det kan bli sett på som at en elev ikke kan være kritisk eller selvtenkende, fordi han skal akseptere og tolke verden som den er. Da kan vi se på det i sammenheng med hva Freire skriver om elevene som da blir undertrykt uten en følelse av gjensidig respekt og verdighet for sine egne tanker og meninger (Freire, 2011). Jeg mener dette kan sammenlignes med opplæringen jentene får gjennom initiering. Opplæringen skjer ved hjelp av eldre personer med høyere autoritet enn jentene. Da vil ikke jentene kunne motsi de eldre pga. deres sterke rang i forhold til alder (Rasing, 2001). Ved å si at man må akseptere det som er, kan ikke elevene utarbeide egne tenkemåter og legge vekt på hva de synes er viktig. Dette kan sammenlignes med undervisningen i skolen. I en zambisk kontekst kan det derfor være vanskelig for yngre elever å være aktive og spørre eldre lærere om et tabubelagt tema som

seksualitet. I følge Freire fører dette til en bankoppfatning hvor læreren sender ut kommunikeer og elevene mottar de til oppbevaring i "banken" sin (Freire, 2011). Dette ble bekreftet gjennom intervjuene med lærerne. Trine nevnte at seksualitet var et problematisk tema fordi det fortsatt ble sett på som tabu. Dette kan i et zambisk samfunn støttes opp med teori fra Rasing (2001) hvor hun skrev at det var tabubelagt for en mor og snakke med datteren sin om sex.

5.2. Dagens seksualundervisning i zambiske skoler

Den zambiske rammeplanen tilsier at det er en læringsinstitusjons ansvar å lære elevene det de trenger å vite for å ha den kunnskapen de trenger rundt seksualitet. Læringsmålet for reproduksjon sier: "Reproduksjon og helse er viktig for at elevene skal kunne forstå kroppen sin og vite hvordan de skal takle utfordringer når det kommer til seksualitet.

Læringsinstitusjonene bør utstyre elevene med kunnskap, ferdigheter, verdier og positive holdninger når det kommer til reproduksjon og seksualitet som er til deres og samfunnets fordel" (Education Curriculum Framework, 2013, 25). Her trekker rammeplanen inn viktigheten rundt positive holdninger som er til fordel for det zambiske samfunnet. Dette kan sammenlignes med det som blir sagt i boken i Integrated Science. I følge læreboken er en tradisjonell familiestruktur viktig for zambierne (Chisala m.fl., 2013). Videre sier den at et barn utenfor denne familiestrukturen ikke er bra fordi tradisjonen ikke kan videreføres. De legger også vekt på *communities* eller samfunnet som en kollektivistisk grunn for og ikke ha seksuell omgang i tidlig alder. Disse kollektivistiske verdiene står også sterkt i Ubuntu og Gemeinschaft slikt jeg har beskrevet i teoridelen (Shutte, 2001 og Lindbekk, 2001). I Environmental Science legges det vekt på kulturelle og religiøse grunner for hvorfor du ikke skal ha tilfeldig sex (Horscroft, 2001). Dette kan vi knytte sammen med de tradisjonelle verdiene som blir fremmet i artikkelen til Inglehart og Baker. Her blir det sagt at respondenten fra afrikanske land så på seg selv som religiøse personer og at religion var viktig i deres liv (Inglehart & Baker, 2000). Dette samsvarer i stor grad med hva elevgruppen og lærerne fortalte meg. Ut i fra hva informantene mine nevnte er de religiøse verdiene svært viktig i et zambisk samfunn. Dette ble bekreftet gjennom hva elevene fortalte i gruppesamtalen. De nevnte flere ganger at voksne har fortalt de at sex er noe en skal vente med til en er gift fordi Bibelen sier det. En av jentene uttalte: "You are not to have sex outside marriage. You get education, get a family and serve your responsibility". En av elevene bekreftet at avholdenhet blir undervist da hun fortalte hva læreren hadde sagt: "abstaining is the only thing that is 100

% safe”. Dette kan sammenlignes med hvordan verdensbildet er preget av religiøse oppfatninger (Dahl, 2001). Mange av de normene og reglene vi følger er basert på kulturelle ytringsformer, som religiøse verdier har vært med på å forme (Dahl, 2001). Lærerne ga også uttrykk for at religion var en viktig faktor når det kom til seksualopplæringen av barn og unge. Trine sa ”A good Christian follows the 10 commandments” og at det var derfor hun synes avholdsprinsippet var viktig i undervisningen. Jeg forstod det som at Zambia og kristendommen var sterkt knyttet sammen. Dette kan ses i sammenheng med hva Taylor skriver i *Culture and Coustums in Zambia* om at religiøsitet i hovedsak har blitt uttrykt gjennom kristen tro (Taylor, 2006). Den zambiske grunnloven sier derimot at en hver person har frihet til å velge religion selv, men at Zambia blir ansett som en kristen nasjon (Constitution of Zambia, 1996). Dette kan sammenlignes med hva Trine sier om en god zambier er en god kristen og kan også forklare hvorfor disse kristne verdiene blir fremmet i undervisningen.

Når det kommer til generelt innhold i seksualundervisningen, forstod jeg det slik at lærerne hadde en frihet til å velge hvordan de ville angripe temaet. Mine informanter hadde derimot ulike holdninger til hvordan avholdenthetsprinsippet burde bli undervist. For Jakob var det viktig at avholdenhet ikke var hovedfokuset, mens Trine mente dette burde være det. Karolines mening var delt mellom de to andre lærerne. Disse tre lærerne beviser nettopp hvorfor det kan være problematisk å la innholdet i seksualundervisningen være opp til hver enkelt lærer. Selv om læreplanen går inn på hvilke verdier de synes skal videreføres sier den ikke noe om hvordan lærerne skal lære elevene dette, i hvilke fag de skal lære det eller i hvilke alderstrinn de skal begynne. Dette gjør at det blir opp til hver enkelt skole og hver enkelt lærer på den skolen. Dette ble nevnt av alle mine informanter som en utfordring, ettersom at det ikke er en del av den fastsatte læreplanen. Et av problemene med å la seksualundervisningen være opp til den enkelte lærer er forskjellen på mennesker. Rasing skriver om hvor tabubelagt det er for en mor å snakke om sex med datteren sin (Rasing, 2001). Dette kan skape utfordringer hvis alle lærere skal ha ansvar for å snakke med alle elever, på kryss av kjønn og alder. Jakob mente at ved å ha et bestemt fag eller en læreplan hvor læringsmålene og strukturen var fastsatt, kunne det sikret likeverdig undervisning til alle elever, uansett religion, skole, stamme eller kjønn. De tre informantene mente også at undervisningen burde inneholde disiplin og selvkontroll. Karoline forklarte det som at ”...the most important thing is to give them the knowledge they need to protect their self if they

chose to not abstain”. Dette utdypet hun med at det var viktig å utstyre elevene med evner som gjorde at de kunne kontrollere følelsene sine. En slik holdning kan sammenlignes med hva elevene skal lære i Environmental Science i 8.klasse. Den boken gir råd om hvordan de skal oppføre seg og tenke som voksne (Horscroft, 2001). Dette står i kontrast med hva Trine fortalte meg. “As a young adult or teenager they don’t have the right to have sex. They are not adults and should not make that decision”. Dette kan være med på å skape forvirring for elevene. På en side vil lærebøkene at de skal lære å ta avgjørelser som voksne, mens lærerne sier at de må huske at de er tenåringer og ikke voksne.

5.3. Reproduksjon vs. Seksualitet

I den zambiske rammeplanen blir ordet reproduksjon brukt fremfor ordet seksualitet. Dette handler i all hovedsak om hvordan seksualitet er å reprodusere menneskene. Dette ble bekreftet av en av informantene på spørsmålet om hvorfor de trodde det ble kalt reproduksjon istedenfor seksualundervisning. Trine svarte at det handlet om å forsterke den originale bruken av sex, og reprodusere menneskene på jorda. Her kan vi dra tråder til Giddens teorier om reproduksjon i et tradisjonelt samfunn (Giddens, 1994). Giddens skriver “seksualiteten hadde ingen særskilt eksistens så lenge den seksuelle atferden var forbundet med forplantning og generationerne“ (Giddens, 1994, 172). Uten forplantningen kan de tolkes som at Giddens sier at seksualitet ikke var til stede. Dette kan sammenlignes med læreboken for biologi for 12.klasse ved Mukuni. Her var ikke prevensjon en del av reproduksjonskapitlet, men en del av kapitlet populasjon (Kateka m.fl. 1996). Jeg har tolket det som at prevensjon ikke blir sett på som en del av seksualiteten. Giddens skriver at prevensjon ga kvinner rett til å kontrollere sin egen seksualitet. Dette kan da ses på som at kondomer og andre prevensjonsmidler ikke representerte de tradisjonelle verdiene.

5.4. utfordringer i skolehverdagen

Slik jeg tolket det hadde Karoline og Jakob andre utfordringer på rural områder, enn hva Trine hadde på sin skole i et urbant område. Skolene ligger bare tretti minutter unna hverandre, men fremstiller, slik jeg har forstått det, to veldig forskjellige hverdager. Felles for alle tre lærerne var foreldrene som de mente var en av utfordringene deres i skolehverdagen. Som Karoline fortalte blir enkelte oppfordret til å bli gravide eller giftet bort. Hun forklarte dette med økonomiske begrunnelser og et ønske om å komme ut av fattigdom. Dette kan ses i sammenheng med lobola eller ekteskapsavgiften (Taylor, 2006). I en uformell feltsamtale ble

jeg fortalt at enkelte jenter ble oppfordret til graviditet for å kunne finansiere skolegangen for sine brødre. Dette stemmer i stor grad med hva Inglehart og Baker skriver i sin artikkel i forhold til kjønnsroller. Menn har større makt og posisjon enn kvinner, og det kan være viktigere at de får utdanning enn at kvinner får det i et tradisjonelt samfunn (Inglehart & Baker, 2000). Slik som jeg har tolket det, kan sex bli sett på som et mål i seg selv i form av en overlevelsesstrategi. Ettersom at det er penger involvert i forhold til lobola kan jenter tjene penger på å bli gravid og på den måten brødfø familien eller hjelpe slektninger. Zambia er fortsatt et fattig land og definert som en av de 48 minst utviklede landene i verden (UNCTAD, 2014). Jakob bekreftet hva Karoline sa om et ønske om å komme ut av fattigdom og da spesielt hvis jentas kjæreste var fra en rik familie. Både på Karoline og Jakobs skole har skolejentegraviditeter vært et vanlig problem i mange år. Her mente Karoline og Jakob at den tradisjonelle landsbysettingen hadde påvirket dette fenomenet. Den tradisjonelle måten å bygge opp husene sine på bidro til større frihet og ansvar for barna. Dette ble så vidt jeg forstod det, til tider utnyttet.

Gjennom seksuellrådgivning på Mukuni Secondary School tidlig i praksisoppholdet, tolket jeg det som at elevene hadde lite kunnskap om seksuell atferd. Lærebøkene deres ga uttrykk for hva de skulle ha gjennomgått. Spørsmålene vi fikk var såpass elementære at det overrasket oss at de ikke hadde denne informasjonen fra før av. Spesielt med tanke på at de var elever i 12.klasse. Elevene hadde ikke hørt om andre prevensjonsmetoder enn kondom selv om pensumbøkene viste at de skal ha lært om forskjellige metoder, både medisinske og naturlige. I følge informantene mine skulle elever i 12.klasse vært gjennom reproduksjon og helse i minst tre fag og opptil flere ganger som delemner i andre fag. Jeg tolket spørreundersøkelsen og gruppesamtalen som at de ikke hadde hatt tilstrekkelig med informasjon om seksualitet i forhold til pensumet i lærebøkene. Elevene uttrykte også et ønske om å ha lært mer med 68,47 % som resultat. Rapporten fra Zambia Demographic and Health Survey og undersøkelsen viste derimot at elevene hadde tilstrekkelig med kunnskap når det kom til HIV/AIDS (DHS-rapport, 2013). Med 79,7 % av jentene og 82,9 % av guttene som viste at HIV kunne bli forhindret med bruk av kondom kan det tolkes som at de har høy forståelse om hvordan å forhindre HIV-smitte (Zambian DSH-rapport, 2013,199). På tross av dette ga jentene i gruppesamtalen uttrykk for at de hadde svært liten kunnskap til andre kjønnssykdommer enn HIV/AIDS. Såpass liten kunnskap at de ikke kunne nevne mer enn en annen sykdom. Dette kan være et tegn på den store satsingen skoler og andre organisasjoner har hatt på HIV/AIDS-

opplæring for å minske risikoen for smitte i et så smittepreget land som Zambia. Elevene ga gjennom spørreundersøkelsen uttrykk for at de hadde fått kunnskapen sin om HIV/AIDS fra foreldre og skolen. Dette kan knyttes opp til det Rasing (2001) skriver om endringer i de tradisjonelle ritualene. Det ble sagt at AIDS ikke skulle være en del av den tradisjonelle opplæringen jentene får gjennom initieringsritualene, fordi det ikke passet inn (Rasing, 2001). Men Rasing (2001) sier det har endret seg og mødre nå snakker om AIDS for å hindre spredning. Dette kan være et tegn på moderniseringen av landet. Da kan den tradisjonelle opplæringen på svekket av at landet er inni i en prosess hvor de kan ta til seg mer moderne verdier.

5.5. Ansvarsområder i seksualundervisningen

Et av de spørsmålene som sitter igjen er hvem er det som har ansvar for seksualundervisningen i Zambia. På tradisjonelt sett kan man se på det som at initieringsseremoniene har ansvar for opplæringen av unge jenter før de skal gifte seg (Rasing, 2001 og Taylor, 2006). Slik jeg har forstått det kan det være problematisk ettersom at Zambia befinner seg i en mellomfase i av tradisjon og modernisering. Dette kan føre til at noen zambiere etter hvert overtar moderne verdier og med det kan kulturen endres fra det tradisjonelle. De har gått fra å være et lavt utviklet land til å bevege seg oppover på stigen økonomisk (UNDP, 2014). Det kan ha endret landet i form av modernisering, noe som til en viss grad kan svekke de tradisjonelle ritualene som blant annet seremonier. Dette kan ha påvirket landet i større grad i de urbane områdene, fremfor landsbyene. Ut i fra hva de kvinnelige elevene sa så spiller helseklinikken en liten rolle i deres seksualundervisning. I følge resultatene ved spørreundersøkelsen har guttene brukt helseklinikken i en litt større grad. Jentene fortalte at de følte seg hindret i å gå dit, ettersom de ikke skal ha sex før de er voksne og gift. Ved å bli sett der fortalte de om skam som de ville gi familien, hvis de ble fremstilt som seksuelt aktive. Som Inglehart og Baker skriver er det viktig for personer med tradisjonelle verdier å gjøre foreldre stolte (Inglehart & Baker, 2000). Det kan også sammenlignes med hva Dahl skriver om en felles ”skam” for familien. Dette kan forklare hvorfor elevene ikke tør å gå til helseklinikken. I læreboken for 4.klasse i Integrated Science står det at”...They may have friends and relatives laughing at them when they become pregnant before they are married” (Chisala m.fl., 2013, 7). Dette kan tolkes i sammenheng med hva elevene fortalte om skammen de ville påført familien ved å ha seksuell omgang før ekteskap.

6. Avslutning

I min oppgave har jeg tolket det slik at Zambias verdenbildet og sosiale faktorer kan være avgjørende for hvordan seksualundervisningen til barn og unge foregår i Zambia. Den zambiske rammeplanen for undervisning sier at elevene skal få tilstrekkelig informasjon for å skape en positiv holdning til seksualitet gjennom læringsinstitusjonen sin. Allikevel, har jeg gjennom forskning, sett at skoler ikke nødvendigvis blir sett på som en institusjon hvor elevene kan utfolde kritisk tenking og prosesser. Zambias tradisjonelle verdier som religiøs tro, dominerende kjønnsroller og en kollektivistisk tankeoppfatning kan, slik jeg tolker det, ha påvirket undervisningen. Lærerne nevnte flere utfordringer som de mener gjør det vanskelig for dem å gjennomføre en optimalt og tilstrekkelig undervisning. De sa at dette kan gjøre det utfordrende for elever å skape positive holdningene og verdiene i tråd med seksualitet og HIV/AIDS. Den økonomiske situasjonen på skoler i Zambia hindrer administrasjonen i å oppdatere læreverk, samtidig som at den tradisjonelle landsbysettingen i samfunnet gir lærerne og foreldrene er problem når det kom til kontroll av jenter og gutter. Dette, i tråd med et samfunn som er i endring, både gjennom seksualitet og modernisering, kan være faktorer som skaper utfordringer for lærere og elever. Samtidig er det viktig og ikke glemme at Zambias økonomiske status fortsatt gjør de til et av de minst utviklede landene i verden. Dette kan på mange måter påvirke hvilken oppførsel og holdning mennesker har til sex. I drøftingen min tok jeg til slutt for meg hvem som hadde ansvar for seksualundervisningen i Zambia. Dette har jeg ikke funnet noe godt svar på. Slik jeg tolker det, viser forskningen at gjennom ritualer, tradisjon og undervisning på skolen, kan elevene tilegne seg kunnskap som står i tråd med hvilke verdier og normer som er viktig og verdsatt i Zambia.

I dag ser jeg at jeg gikk inn i denne prosessen med norske briller, hvor mitt verdensbilde og mine referanserammer har preget hvilken oppfatning jeg hadde av ting som skjedde i Zambia. Etter og skrevet denne oppgaven føler jeg selv at jeg har utvidet min horisont og syns selv at jeg har utviklet en bedre forståelse for kultur og globalisering, enn hva jeg hadde før.

7. Litteraturliste:

Bøker

- Chisala, F., Phiri, D. S., Shampile, L. & Sikapizye, A. (2013) *Breaktrought to Integrated Science*. Zambia, Longman
- Chondoka, Y. A., Hamwiinga B. M., Mulenga, J. M. A., Mushala, G. L., Mweene B. C. & Simfukwe, G. D. (2012) *Civic Education Grade 11*. Lusaka, Zambia Educational Publishing House
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2012) *Forskningsmetode for lærerutdanningen*. Oslo, Abstrakt forlag
- Dahl, Ø. (2001) *Møter mellom mennesker*. Oslo, Gyldendal akademiske forlag
- Dahl, Ø. (2013) *Møter mellom mennesker*. Oslo, Gyldendal akademiske forlag
- Freire, P. (2011) *De undertryktes pedagogikk*. Oslo, Gyldendal akademiske forlag
- Giddens, A. (1994) *Intimitetens forandring*. Hans Reitzels Forlag, København
- Horscroft, D. (2001) *Environmental science for Zambia, Grade 8*. Zambia, Macmillian
- Inglehart, R. & Baker, W. E. (2000) *Modernization, Cultural Change and the Persistence of traditional values*. American Sociological Association
- Inglehart R. & Welzel, C. (2010) *Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democracy*. Hentet: 11.mai.2015
<http://indicatorsinfo.pbworks.com/f/Inglehart+Mass+Priorities+and+Democracy.pdf>
- Johannessen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2011). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo, Abstrakt forlag
- Kateka, L., Katambala, P. L., Hanyuma F. & Mwale, R. (1996). *Biology Grade 12*. Zambia Limited, School and college Press
- Larsen, A. K. (2012) *En enklere metode*. Bergen, Fagbokforlaget
- Lindbekk, T. (2001) *Samfunnsteori: Fra Marx til Giddens*. Trondheim, Tapir Akademisk Forlag
- Rasing, T. (2001) *The Bush Burnt, the Stones Remain; Female initiation rites in urban Zambia*. Münster, Lit Verlag

Rasing, T. (2003) *HIV/AIDS and sex education among the youth in Zambia: Towards behavioural change*. Hentet 10.05.2015:
<http://hivhealthclearinghouse.unesco.org/sites/default/files/resources/HIV%20sex%20education%20Zambia.pdf>

Schackt, J. (2009) *Kulturteori, innføring i et flerfaglig felt*. Bergen, Fagbokforlaget

Schiefloe, P. M. (2011). *Mennesker og samfunn*. Bergen, Fagbokforlaget

Shutte, A. (2001) *Ubuntu*. South-Africa, Cluster publications.

Taylor, S. D. (2006) *Culture and Customs of Zambia*. USA, Greenwood press

Lovverk

Constitution of Zambia (1996) Hentet: 6.april.2015 <http://aceproject.org/ero-en/regions/africa/ZM/Constitution%20of%20Zambia%201996.pdf>

The Zambia Education Curriculum Framework, 2013, Ministry of Education, Science, Vocational Training and Early Education, Curriculum Development Center, Lusaka

Rapporter

Demographic and Health Survey Hentet: 9.mai.2015
<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR304/FR304.pdf>

UNAIDS (2013) *Global Report* Hentet: 2.april.2015
http://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/UNAIDS_Global_Report_2013_en_1.pdf

UNCTAD (2014) *The least developed countries report 2014* Hentet: 9.mai.2015
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2014_en.pdf

UNDP (2013) *Human Development Report*. Hentet: 11.mai.2015
<http://www.fn.no/Bibliotek/Rapporter/OEkonomisk-og-sosial-utvikling/Human-Development-Report-2013>

UNDP (2014) *Human Development Report*. Hentet: 9.mai.2015
<http://www.fn.no/Bibliotek/Rapporter/OEkonomisk-og-sosial-utvikling/Human-Development-Report-2014>

Internett:

Store Norske Leksikon, Gemeinschaft, lest: 5.05.2015 <https://snl.no/Gemeinschaft>

Store Norske Leksikon, Lobola, lest: 08.05.2015 <https://snl.no/lobola>

Vedlegg 1: Spørreundersøkelse til elevene

Thick of the box in front of your answer O
Gender ☐ Boy ☐ Girl
How old are you? ☐ 15 ☐ 16 ☐ 17 ☐ 18 ☐ 19 ☐ 20 →
Do you have a girlfriend/boyfriend? ☐ Yes ☐ No
Where do you go to find information about sex? ☐ Parents ☐ Friends ☐ School ☐ Health clinic
Have you ever searched for information about sex anywhere else? ☐ Yes ☐ No
If yes, where did you search? ☐ Library ☐ Internet ☐ TV ☐ Other places _____
Do you talk to your friends about sex? ☐ Yes ☐ No
Do you feel you have sufficient knowledge about sex? ☐ Yes ☐ No
Do you know how to use a condom the correct way? ☐ Yes ☐ No
The last time you had sex, did you use a condom? ☐ Yes ☐ No ☐ Have not had sex
Have you had multiple sexual partners? ☐ Yes ☐ No
If yes, how many? ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 or more
Do you feel you have sufficient knowledge about HIV/AIDS? ☐ Yes ☐ No
Where do you go to find information about HIV/AIDS? ☐ Parents ☐ Friends ☐ School ☐ Health Clinic
Do you wish you learned more about sex in school? ☐ Yes ☐ No
Are you satisfied with the sexual education in your school? ☐ Yes ☐ No

Vedlegg 2: Resultat fra spørreundersøkelsen samlet gutter og jenter, 10.-12.klasse

All	Alternative	Antall	Totalt antall	Prosent
Gender	Boy	65	114	57,02 %
	Girl	49		42,98 %
Age	15	6	119	5,04 %
	16	26		21,85 %
	17	26		21,85 %
	18	29		24,37 %
	19	16		13,45 %
	20→	16		13,45 %
Partner	Yes	49	114	42,98 %
	No	65		57,02 %
Information	Parents	0	107	0,00 %
	Friends	32		29,91 %
	School	6		5,61 %
	Health Clinic	69		64,49 %
Searched for information	Yes	65	111	58,56 %
	No	48		43,24 %
Where did you search	Library	6	75	8,00 %
	Internet	39		52,00 %
	TV	15		20,00 %
	Other places	15		20,00 %
Talk to friends about sex	Yes	63	112	56,25 %
	No	49		43,75 %
Sufficient knowledge about sex	Yes	21	112	18,75 %
	No	91		81,25 %
Correct way of using condom	Yes	47	108	43,52 %
	No	61		56,48 %
Last time sex, used a condom	Yes	21	107	19,63 %
	No	27		25,23 %
	Have not had sex	59		55,14 %
Multiple sex partners	Yes	37	117	31,62 %
	No	80		68,38 %
How many	2	24	45	53,33 %
	3	7		15,56 %
	4	2		0,00 %
	5	2		4,44 %
	6 or more	2		4,44 %

Knowledge about HIV/AIDS	Yes	95	116	81,90 %
	No	21		18,10 %
Where did you get knowledge?	Parents	13	105	12,38 %
	Friends	15		14,29 %
	School	58		55,24 %
	Health Clinic	19		18,10 %
Wish to learn more in school	Yes	76	111	68,47 %
	No	35		31,53 %
Satisfied with education	Yes	49	108	45,37 %
	No	59		54,63 %